

Оригинални научни рад

УДК 930.2:003.074(497.13Дубровник)“1445/1466“

DOI 10.7251/GPB1912095D

Павле Драгичевић*

Универзитет у Бањој Луци

Филозофски факултет

Студијски програм историје

**СЕДАМ ПРИЗНАНИЦА СТЈЕПАНА ВУКЧИЋА КОСАЧЕ
ДУБРОВЧАНИМА О ПРИМИТКУ НОВЦА ОД КАМАТА И
КОНАВОСКОГ ДОХОТКА**

3. фебруар 1445. (I)

Нови, 5. јул 1450. (II и III)

[прије 18. фебруара] 1464. (IV)

[Дубровник], 17. септембар 1465. (V)

[Дубровник], 5. децембар 1465. (VI)

Дубровник, [између 14. и 25. фебруара] 1466. (VII)

Сажетак: У раду се анализира седам потврда Стјепана Вукчића Косаче о пријему новца (експедиторија), које је он у периоду од 1445. до 1466. издавао властима Дубровачке комуне и на такав начин им изјављивао да је посредством својих посланика примио новац од камата на основу раније уложеног депозита, који му је у виду наслеђства опоручио његов стриц велики војвода Сандаљ Хранић Косача. Рад садржи текст наведених докумената на старосрпском и превод на савремени српски језик, као и одговарајућа поглавља у којима се детаљније анализирају дипломатичка својства докумената, њихов физички опис, просопографски подаци особа које су у њима поменуте као и остали термини наведени у поменутиим документима.

Кључне ријечи: Стјепан Вукчић Косача, Дубровник, XV вијек, камата, конавоски доходак, експедиторија, дипломатика.

Немали број властеле из дубровачког залеђа одржавао је током позног средњег вијека тијесне пословне односе са угледним Дубровчанима. Многи од њих су вишак својих новчаних средстава улагали у трговачке и банкарске послове или су знатан дио својих финансијских средстава улагали у Дубровнику у виду депозита исправно резонујући како ће у несигурним временима језгро њихових финансија тамо

* Ел. пошта: pavled@teol.net

бити заштићеније. Један од тих властелина био је велики војвода Сандаљ Хранић Косача, најмоћнији и најбогатији босански властелин свога времена који је, судећи по сачуваним изворима, имао најразгранатије пословне односе са Дубровчанима. Знатан дио својих финансијских средстава (новац, златно и сребрно посуђе, накит) чувао је у Дубровнику у виду депозита, а дио је улагао на добит уз годишњу камату у износу од 5%. Сандаљево улагање новца на добит било је својеврсни политички уступак, тј. повластица коју су Дубровчани омогућили Сандаљу у склопу њихових много ширих политичких споразума. Сандаљ је у два наврата уложио по 6.000 дуката уз годишњу добит од 5%. Први улог настао је након што је Дубровчанима продао свој дио Конавала, јуна 1419. године, за новчани износ од 36.000 перпера дубровачких динара (=12.000 дуката), земљишни посјед у непосредној околини Дубровника у вриједности од 3.000 перпера, годишњи данак у износу од 500 перпера дубровачких динара и палату у самом граду. По споразуму који су склопили, Дубровчани су Сандаљу омогућили да половину исплаћеног новчаног износа од 18.000 перпера дубровачких динара уложи у Дубровнику на годишњу камату од 5%. Оба прихода, конавоски доходак од 500 перпера и камата на уложени депозит у износу од 300 дуката, доспијевали су на наплату на дан Св. Стефана, 3. августа.¹ Други улог од 6.000 дуката, са идентичном каматом од 5%, Сандаљ је стекао почетком фебруара 1431, јер је ушао у савез са Дубровчанима када су они заратили против Радосава Павловића у тзв. Конавоском рату. Камате за овај полож доспијевале су на наплату на дан Св. Влаха, 3. фебруара.²

У сваком уговору који се тицао улагања новца на добит, Сандаљ је прецизирао ко након његове смрти има право да подигне камате од

¹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 293–303, 332; М. Динић, *Дубровачки трибути – могориш, светодмитарски и конаваоски доходак, провижиун браће Властковића*, ГЛАС СКА CLXVIII (1935) 240–241 (= *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 740–741); Е. Kurtović, *Motivi Sandaljeve prodaje Konavala Dubrovčanima*, *Analí Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku XXXVIII* (2000) 103–119, са тамо наведеном старијом литературом. Додатну литературу о продаји Конавала в. у П. Драгичевић, *Повеља војводе Радосава Павловића Дубровчанима о продаји његовог дијела Конавала*, ГПБ 9 (2016) 38–39, нап. 1.

² Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 56, 191–193; Ћ. Truhelka, *Konavoski rat (1430–1433)*, *GZM XXIX* (1917) 157, 170; Е. Kurtović, *Motivi*, 109; Е. Kurtović, *Stjepan Vukčić Kosača u ulaganju novca na dobit u Dubrovniku*, *Herceg Stjepan Vukčić Kosača i njegovo doba*, *Zbornik radova sa istoimenog naučnog skupa održanog u Mostaru* 23. 5. 2003, Mostar 2005, 130–131; isti, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 308–310.

улога. У вријеме првог улагања 1419, право на исплату износа камата би послѣје Сандаљеве смрти имала његова браћа Вукац и Вук, али је одређеним измјенама, учињеним 1426, предност дата Сандаљевој супрузи Јелени, потом Сандаљевом брату војводи Вукцу³ и напослѣтку Сандаљевом синовцу Стјепану. Сандаљ је умро 1435, а своје право наслѣдника његова супруга користила је до своје смрти 1443. године. Пошто је Вукац преминуо још за живота свог брата Сандаља, право на наслѣдство прешло је на његовог сина Стјепана Вукчића Косачу. Од марта 1443. па до своје смрти у мају 1466. војвода, а касније и херцег Стјепан, редовно је подизао новац од камата које је у Дубровнику уложио његов стриц војвода Сандаљ. Вриједи поновити како је у том периоду Стјепан Вукчић требало да оствари 47 добити по основу исплаћених камата, у укупном износу од 14.100 дуката, што је увелико превазилазило главницу коју је уложио војвода Сандаљ. На исти начин, Стјепану Вукчићу је требало да буду исплаћена 23 конавоска дохотка, у укупном износу од 11.500 перпера дубровачких динара.⁴ За сваку исплаћену добит писари Стјепана Вукчића израђивали су Дубровчанима експедиторију (признаницу). Иако би било очекивано да је из периода у којем је Стјепан Вукчић потраживао наведене приходе остало сачувано више десетина оваквих признаница, њих је у Државном архиву у Дубровнику преостало свега седам.

(I)

Опис документа и ранија издања

Основни опис писма дао је Грегор Чремошник.⁵ За документ је употријебљен читав табак тзв. краљевског папира (*carta reale*), пресавијен по средини, тако да је текст признанице исписан на једној страници димензија 22 цм ширине и 28,5 цм висине. Преостале три странице пресавијеног табака папира остале су неисписане. Текст је црноплавим мастилом исписан у двадесет редова, укључујући и потпис. Папир као водени знак садржи фигуру анђела.⁶ Лијева маргина је уреднија и износи

³ Вук је умро 1424. године.

⁴ Детаљније в. у М. Динић, *Дубровачки трибути*, 241 (= *Из српске историје средњег века*, 741); Е. Куртовић, *Стјепан Вукчић Косача*, 135–142; исти, *Из историје банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку*, Београд 2010, 50–64.

⁵ G. Štremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM VII (1952) 290–291.

⁶ Овај водени знак најсличнији је ономе који се у Брикеовој збирци појављује под редним бројем 609. Тај водени знак коришћен је у радионицама за израду папира

1,5–2 цм, десна је знатно мања (до 1 цм), а горња 1–1,5 цм. Неисписан простор испод текста износи 9,5 цм. Једноставан, са два потеза изведен, инвокациони крст, висине 1,8 цм, једини је украс на документу.

Признаница је запечаћена Стјепановим печатом округлог облика, пречника 3 цм. На првој страници пресавијеног табака, испод последњег реда текста признанице, направљена су два мала вертикална прореза, међусобно удаљена око 2 цм, кроз које је провучена папирна трака чији се крајеви спајају на лицу документа. На њих је наливен црвени восак, преко којег је положен мањи папир квадратног облика, чије су странице дужине око 5 цм. Преко тог папира утиснут је печатњак, који је оставио врло добар отисак. Средину печатне слике заузима војводин монограм, који се налази уписан унутар мање кружнице која је изведена помоћу тачкица. Доминирају ћириличка слова **СФА**, изнад којих је натписано „троного“ слово **Т**, које би се могло прочитати и као **Є**, док је последње слово **А** написано у таквом облику да би се могло прочитати и као слово **Н**, па је на такав начин исписано комплетно војводино лично име. Мања унутрашња кружница и она вањска, на рубу печатног отиска, уоквирују кружну траку на којој је мајускулним словима исписан, данас оштећен, натпис чији текст након реконструкције гласи: + **С(И) ПЕ(Ч)АТЪ ВОЄВОДЕ СТЪПАНИ**. Слова **А** и **Н** војводиног имена исписана су у облику лигатуре. Битно је напоменути да је приликом печачења овог документа први пут у канцеларији војводе Стјепана употријебљен црвени восак уместо дотадашњег зеленог.⁷

На дну прве странице пресавијеног табака стоји записано 36 и 1095, а на последњој постоје три записа. Први је запис тј. регест Никше Звијездића, изведен свијетлосмеђим мастилом, који гласи: *1445⁸ a di 27 freuari⁹; Espeditoria de v[oieuoda] Stepan per lo profito de d[ucati] 6000 de d[ucati] 300 per Radin staraç e Vochaxin Sanchouich e Vochman Jugouich*. Други гласи: N 3 del Pach XIV, а трећи № 269, an. 1445. Поред овог

у централној Италији, а посвједочен је у документима датираним између 1440. и 1444. године. Уп. С. М. Briquet, *Les filigranes, dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, Tome premier (A–Ch), Genève, 1907, 45–46.

⁷ О овом печату уп. Г. Ћremoшник, *Bosanske i humske povelje*, 290–291; Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 73–74.

⁸ Миклошич и Чremoшник читају као 1442. F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 429; Г. Ћremoшник, *Bosanske i humske povelje*, 291.

⁹ Признаница је датирана 3. фебруаром, а Никшин запис свједочи како је 27. фебруара војводино посланство у Дубровнику подигло новац, након чега је запримљена и регистрована у службеним књигама. М. Динић, *Из дубровачког архива III*, Београд 1967, 197; Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства*, 55.

последњег записа другом оловком уписан је број 1103. Папир је био поново пресавијен на пола, а затим по једну трећину и са лијеве и са десне стране ка унутра. Данас се чува у Државном архиву у Дубровнику, у фонду *Diplomata et acta*, означен као бечки број 1095.¹⁰ Издање овог као и свих осталих докумената у раду приредили смо на основу снимака начињених у Државном архиву у Дубровнику.¹¹

Није могуће прецизно утврдити мјесто у коме је признаница написана, али је то највјероватније било у непосредном дубровачком залеђу. Средином децембра 1444. Дубровчани су очекивали војводу у Благају. У Вијећу умољених и Великом вијећу одлучили су 16. децембра да војводи Стјепану упуте дар у вриједности тридесет перпера уколико дође у Благај *ad faciendum festum [Natalis]*.¹² Крајем јануара 1445. очекивали су га или у Требињу или у Драчевици. Дубровчани су 26. јануара спремили посланство које је требало да га дочека у једном од та два мјеста са даровима у вриједности 400 перпера за војводу и у истом износу за његову мајку и супругу. Слање посланства одгођено је до 4. фебруара, а тада су донијели одлуку да војводи неће бити у могућности уступити барку за излов рибе уколико он дође у Драчевицу, што би могло да упути на закључак да војвода Стјепан до 3. фебруара, када је признаница састављена и датирана, није био у Новом. У међувремену, 8. фебруара војводино посланство пристигло је у Дубровник.¹³ Имало је задатак да са дубровачким властима изглади низ спорова који су се тицали одузетог сребра од појединих Дубровчана у Сутјесци под Вратаром, неких убистава, пљачке стоке на дубровачкој граници и о царинама које је војвода увео на мјестима на којима их раније није било. Преговори су, након двије седмице, успјешно завршени пошто су спорови изглађени, а до 27. фебруара подигнут је и новац од приспјелих камата на основу наслијеђеног депозита војводе Сандаља. Велико вијеће донијело је 26. фебруара одлуку да се Стјепанови посланици дарују са 300 перпера у сукну, након чега су напустили Дубровник.¹⁴

¹⁰ Сигнатура у старом инвентару овог фонда гласила је 15, 269.

¹¹ Фотографије свих докумената уступили су ми колеге проф. др Небојша Порчић и др Невен Исаиловић, којима се овом приликом најсрдачније захваљујем.

¹² N. Jorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle II*, Paris 1899, 407, n. 3;

¹³ N. Jorga, *Notes et extraits*, 408–409.

¹⁴ N. Jorga, *Notes et extraits*, 409; Уп. С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964, 81–82.

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 252 (веома кратак извод); F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 429, № 347; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 59–60, № 659.

*Текст***

+ Ва име Оца и С[и]на и Светога д(с)ха аминь. Мии г[оспо]д[и]нь Стѣпань м(и)л(о)стию |2| в[о]жишмь велики воевода рѣсага босаньскога и веке, длемоу |3| знати всакомѣ чловѣкѣ комѣ се подоба и прѣдъ кога доиде |4| вѣв нашъ листъ штворень какоу примисмоу вѣдъ многоу |5| почтенога кн[ѣ]за и властев дѣровачцѣхъ по нашиехъ поклица|б|рѣхъ, по г[оспо]д[и]нѣ старцѣ Радинѣ и по кнезѣ Вѣкашинѣ Санковићѣ |7| и по кнезѣ Вѣкманѣ Юговићѣ¹⁵ ꙗко дѣкати златѣхъ кои дѣкати |8| есѣ вѣдъ добитѣа¹⁶ вѣдъ шесть тисѣкъ дѣкати кое дѣкати естѣ |9| поставиш г[оспо]д[и]нь воевода Гандалъ ѣ комѣнъ дѣровачки на добитѣе |10| а тѣемь реченѣемь¹⁷ дѣкатоу естѣ рокъ ѣзимат(и) ихъ м(ѣ)с(ѣ)ца |11| февара ꙗ. И вѣв листъ вѣди вамъ за спедиторию какоу примисмо |12| више реченѣхъ ꙗко дѣкати вѣдъ кнеза и властев дѣровачцѣхъ |13| по г[оспо]д[и]нѣ старцѣ Радинѣ и по кнезѣ Вѣкашинѣ и по кнезѣ Вѣкманѣ. |14| И тии¹⁸ наши властеле призваше по вѣвчаю гости¹⁹ люди за свѣт|15|дочѣѣ и за вса врѣмена минѣта есмоу на пѣнѣ плаѣени вѣд о|16|вѣхъ шесть тисѣкъ дѣкати на ꙗ и ѣ и ѣ лѣтоу |17| м(ѣ)с(ѣ)ца февара ꙗ. И за веке верованье повелѣсмоу вѣв листъ |18| печатити нашомъ законѣм(ь) печатью. |19| По заповѣди г[оспо]д[и]на воеводе Стѣпа(на пи)са |20| Радивои дикакъ.

Превод

+ У име Оца и Сина и Светога духа амин. Ми, господин Стјепан, милошћу божијом велики војвода Русага босанскога и осталог, дајемо на знање сваком човјеку кога се тиче и пред кога дође овај наш отворен лист да смо од веома поштованог кнеза и властеле дубровачке примили по нашим поклицарима, по господину старцу Радину и по кнезу

** Редакција издања текста и превода свих докумената: Т. Суботин Голубовић.

¹⁵ Карано-Твртковић: Юровићѣ.

¹⁶ Миклошич: добитѣа.

¹⁷ Миклошич: реченѣемь.

¹⁸ Миклошич: тикѣ.

¹⁹ Миклошич: гостиѣ.

Вукашину Санковићу и по кнезу Вукману Југовићу, 300 златних дуката, а ови дукати су од камате од шест хиљада дуката које је господин војвода Сандаљ положио у Комуни дубровачкој на интерес, а рок за узимање тих поменутих дуката је трећег [дана] мјесеца фебруара. И овај лист нека вам буде признаница да смо примили напријед поменутих 300 дуката од кнеза и дубровачке властеле по господину старцу Радину и по кнезу Вукашину и по кнезу Вукману. И та наша властела призвала је по обичају госте људе²⁰ да посвједоче да смо за сво протекло вријеме у потпуности исплаћени од ових шест хиљада дуката године 1445. трећег [дана] мјесеца фебруара. И због веће поузданости наредисмо овај лист печатити нашим законитим печатом. По налогу господина војводе Стјепана записао је Радивој дијак.

(II)

Опис документа и ранија издања

Попут претходног, и за овај документ је употријебљен читав табак тзв. краљевског папира (*carta reale*) који је пресавијен по средини, тако да је признаница исписана на првој страници од 22,5 цм ширине и 30 цм висине. Текст је са потписом исписан смеђим мастилом у двадесет и два реда. Горња маргина износи 2 цм, лијева и десна по 1 цм, а неисписан простор испод посљедњег реда текста износи 8,5 цм. Папир као водени знак садржи приказ три спојена брда са уздигнутим крстом изнад средњег, највећег брда.²¹ Неугледни, 1,3 цм висок инвокациони крст једини је украс на признаници.

Документ је запечаћен на идентичан начин као и претходни који смо описали, с том разликом да је папирна трака која је употријебљена за печатење провучена кроз оба листа пресавијеног табака. Печат округлог облика, промјера 3 цм, наизглед је идентичан оном на претходној признаници, али постоје извјесне разлике у хералдичком знамењу, тексту натписа и начину на који су стилизована слова, пошто је војвода Стјепан у међувремену стекао титулу херцега. Изнад слова **СФЯ** и натписаног **Т**

²⁰ Ти свједоци је били је каталонски трговци: ser Johanne Sparteri, ser Antonio Vernaza, ser Francischo Monchos, ser Francischo Zirona. М. Динић, *Из дубровачког архива* III, 197.

²¹ Овај водени знак не поклапа се ни са једним познатим у поменутој Брикеовој збирци. Водени знак „три брда“ јавља се у производњи папира од почетка XIV вијека. Уп. С. М. Briquet, *Les filigranes*, Tome troisième (L–O), 588–600; V. Mošin, S. Traljić, *Vodeni znakovi XIII i XIV vijeka* II, Zagreb 1957, tab. 721–746.

налази се трозуба љиљанова круна, а између двије концентричне кружнице налази се теже читљив натпис + **СИ ПЕЧАТЬ Г[ОСПО]ДИНА ХЕРЦЕГА СТИПАНА**.²²

На посљедњој страници пресавијеног табака налази се више записа. Најдужи је онај Никше Звијездића, који гласи: *1450 die 11 julii*²³. *Espeditoria de Cherçeg como confessa auer reçeputo de la signoria d[ucati] 300 per lo profito de d[ucati] VI M[igliaro] per lo terme de li 3. d agosto che (прецртано) primo che vin. Ambasatori: Radiuoi Ziçinich e Radiç Grupchouich*. Други запис гласи: N 1 del Pach XIV, а трећи № 272, an. 1450. Поред потоњег записа којег су начинили архивисти у Бечу стоје другом оловком записани бројеви 1106 и 1099. Признаница се данас чува у Државном архиву у Дубровнику у фонду *Diplomata et acta* означена као бечки број 1099.²⁴

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 251–252, док. 139; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 441–442, № 355; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 64–65, № 664.

Текст

+ Ва име ѿтца и Сина и Светога дѣха аминь. Ми г[оспо]д[и]нь Стѣпань в[о]жишмь милостѣ хѣ|2|рцегъ вѣдъ Светога Саве, господарь хѣмьски и приморьски и велики воевода рѣсага |3| босаньскога, кнезь дриньски и к томѣ, даемо на видиние свакомѣ чл[о]в[ѣ]кѣ комѣ се подоба и прѣдъ ко|4|га доѣ вѣв нашъ листъ штворень шгледати, а с нашомъ печатию вѣрова|5|номъ, како примисмо вѣдъ много почтенюга кнеза и властеш дѣрвовачицхъ |6| а с нашимъ листомъ вѣрвованимъ и с нашомъ печатию закономъ по нашихъ |7| властелихъ и поклицарихъ по кнезѣ Радивою Цициниѣѣ и по Радичѣ Грѣ|8|бковиѣѣ, .т. дѣкати златицхъ коѣ²⁵ дѣкати еѣ вѣдъ добитиѣ вѣдъ шесть |9| тисѣѣ коѣ дѣкати еѣ поставиш г[оспо]д[и]н воевода Гандалѣ ѣ комѣнъ |10| дѣрвовачки на добитие на петъ по кентаръ и мени е по себи шставиш |11| вѣв речени

²² G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 291; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati*, 74–75.

²³ Наведени датум означавао је дан када је новац од камата и конавоског дохотка подигнут а обе признанице запримљене и заведене у службене књиге Дубровачке општине. Е. Куртовић, *Из историје банкарства*, 58. В. и фусноту 35.

²⁴ Сигнатура у старом инвентару овог фонда гласила је 15, 272.

²⁵ Карано-Твртковић: кои.

Добитакъ и есамъ плаћенъ за сва врѣмена минѣка и²⁶ за²⁷ |12| вбо²⁸
годище кое е свршѣ²⁹ роцва Христова на .ѿ.³⁰ и 8 и ѿ лѣта |13| мѣсеца
авгѣста .ѿ. данъ в Стѣпанѣ днєви. Я вѣ листъ вѣди вла|14|стеломъ
дѣровачцимъ за естъспедиторию(!)³¹ како примисмо те више ре|15|чене
ѿ дѣкати вѣдъ много почтеного кнеза и властєв по реченимъ кнезѣ
|16| Радивою и Радичѣ и призваше по обичаю гости лѣди³² и више
властеломъ³³ |17| дѣровачцимъ свѣдоци ере смо плаћени за сва врѣмена
минѣка и за вбо го|18|дище кое свршѣ на ѿ дни мѣсеца авгѣста на
ѿ и 8 и ѿ лѣта. И за ве|19|ће вѣрованіе повелѣсмо вѣ листъ печатити
нашомъ печатию |20| вѣрованомъ мѣсеца илїѣ .ѿ. данъ на Новомъ
а ѿписа по заповиди |21| г[оспо]д[и]на ми херцега Стѣпана |22| Радичѣ
Грѣковиѣ.

Превод

+ У име Оца и Сина и Светога духа, амин. Ми, господин Стјепан, божијом милошћу херцег од Светога Саве, господар хумски и приморски и велики војвода Русага босанскога, кнез дрински и осталог, дајемо на знање сваком човјеку кога се тиче и пред кога дође овај наш отворен лист на увид, а с нашим вјеродостојним печатом, да смо по нашим властелинима и поклисарима, по кнезу Радивоју Цицинићу и по Радичу Грубковићу, а с нашим вјеровним листом и с нашим законитим печатом, примили од веома поштованог кнеза и дубровачке властеле 300 златних дуката, а ови дукати су од камате од шест хиљада дуката које је господин војвода Сандаљ положио у Комуни дубровачкој на интерес од пет процената и мени ову поменућу камату након себе оставио, и да сам исплаћен за сво протекло вријеме и за ово годиште које истиче 1450. године од Христова рођења трећег дана мјесеца августа на Стјепандан. А овај лист нека буде властели дубровачкој признаница да смо примили тих напријед поменућих 300 дуката од веома поштованог кнеза и властеле по реченом кнезу Радивоју и Радичу и призваше по обичају госте људе

²⁶ Карано-Твртковић испустио.

²⁷ Карано-Твртковић: на.

²⁸ Стојановић: ово.

²⁹ Миклошич: сврш....

³⁰ Стојановић: ѿ.

³¹ Карано-Твртковић: екпъспедиторию.

³² Стојановић: люди.

³³ Стојановић: властелимъ.

који су властели дубровачкој били свјedoци да смо исплаћени за све протекло вријеме и за ово годиште које се завршава на трећи дан мјесеца августа 1450. године. И због веће вјеродостојности наредисмо овај лист печатити нашим вјеровним печатом мјесеца јула пети дан, на Новом, а по налогу господина ми херцега Стјепана уписао је Радич Грубковић.

(III)

Опис документа и ранија издања

Попут претходне двије признанице, и ова је записана на првој страници пресавијеног табака папира формата *carta reale*. Страница је широка 22 цм и 30 цм висока. Маргине су исте као и у претходно наведеном документу, с тим да је десна маргина неуреднија пошто у појединим редовима не постоји. Занимљива је чињеница да иако су писана истог датума, папир на коме су записана ова два документа не садржи исти водени знак. Водени знак „три брда“ не садржи уздигнути крст, а и линије помоћу којих је формиран изгледају правилније изведене.³⁴ Документ је запечаћен на исти начин, са идентичним печатом као и претходни документ који је датиран истог дана. На посљедњој страници пресавијеног табака налази се неколико записа. Најстарији је онај који је записао Никша Звијездић, а који гласи: *1450 die 11 julii*³⁵. *Espeditoria de cherçeg como confessa aver receputo de la signoria per tributo de Canal perperi V^c per lo termene che vin del 3 d agosto. Ambasatori: Radiuoi Zičinich e Radiç Grupcouich*. Изнад овог записа налазе се бројеви 1105 (прецртан) и 1098, а испод њега N 2 del Pach XIV. У горњем десном углу странице налази се руком бечког архивисте записано № 271, an. 1450 и другом оловком поново записано 1105. Признаница се данас чува у Државном архиву у Дубровнику у фонду *Diplomata et acta*, означена као бечки број 1098.

Ранија издања: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 442, № 355 (веома кратак извод); Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 65, № 665.

³⁴ Овај водени знак најприближнији је ономе који је у Брикеовој збирци заведен под редним бројем 11663. Папир са тим воденим знаком израђивао се у радионицама у Бенови и Фиренци у периоду од 1434. до 1446. С. М. Briquet, *Les filigranes*, Tome troisième (L–O), 590. Чremoшник гријeши када тврди да су папир и водени знаци на ове двије признанице идентични. G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 291.

³⁵ В. фусноту 23.

Текст

+ Ва име Оѡца и Сина и Светога дѡха аминь. Ми г[оспо]д[и]нь Стѣпанъ вѡжишѡмъ |2| м[и]лоуствѡю херцегъ вѡдъ Светога Саве, господарь хѡмьски и приморьски и велики |3| воевода русага босаньскога, кнезь дриньски и к томѡ, даемо на видиние |4| свакомѡ чл[о]в[ѣ]кѡ комѡ се подова и прѣдъ кога доѣе вѡвъ нашъ листь |5| штворени шгледати а с нашомъ печатию вѣрованомъ како примисмо |6| вѡдъ много почтенога кнеза и властеш дѡбровачцихъ а с нашимъ ли|7|стомъ вѣрованимъ и с нашомъ печатию закономъ по нашемъ вла|8|стелинѡ и поклицарихъ³⁶ по кнезѡ Радивою Цицинићѡ и по Радичѡ Грѡбко|9|вићѡ .ѣ. цать перперь динари дѡбровачцихъ вѡдъ дохотка кона|10|наваьскога комѡ дохоткѡ есть рокъ мѣсеца агѡвѡста(!)³⁷ .ѣ. дань ш³⁸ Стѣ|11|панѡ днєви и есамъ плаћєнь за сва врѣмена минѡѣа и за швои годище |12| кое сврѣшѡе(!) рошва Христова на .ч. и .ѡ и .н. лѣта на .ѣ. днѡ мѣсеца |13| авгѡста. И швъ листь вѡди властеломъ дѡбровачцимъ за естѡсп|14|диторию(!) ерь³⁹ наше слѡге више речєне кнезь Радивои и Радичъ призва|15|ше гости лѡди⁴⁰ по шбичаю и више властеломъ дѡбровачцимъ |16| свѣдоци како примихъ вѡдъ кн[е]за и властеш дѡбровачцихъ више |17| речєнихъ .ѣ. цать перперь динари дѡбровачцихъ за доходакъ ко|18|наваьски. А се се писа вѣ(!)⁴¹ лѣта рошва Христова на .ч. и .ѡ. и .н. лѣта м[ѣ]с[е]ца идлић |19| .ѣ. дань на Новомъ а шписа по заповиди г[оспо]д[и]на ми херцега Стѣпана |20| Радичъ Грѡбковићъ.

Превод

+ У име Оца и Сина и Светога духа, амин. Ми, господин Стјепан, божијом милошћу херцег од Светога Саве, господар хумски и приморски и велики војвода Русага босанског, кнез дрински и осталог, дајемо на знање сваком човјеку кога се тиче и пред кога дође овај наш отворен лист на увид, а с нашим вјеровним печатом, да смо по нашим властелинима и поклицарима, по кнезу Радивоју Цицинићу и по Радичу Грубковићу а с нашим вјеровним листом и с нашим законитим печатом, примили од

³⁶ Првобитно написано поклицарѡ, па преправљєно. Стојановић: поклицарѡ.

³⁷ Миклошич: авгѡста.

³⁸ Првобитно написано вѡдъ, па преправљєно. Миклошич: вѡдъ.

³⁹ Стојановић: ере.

⁴⁰ Стојановић: люди.

⁴¹ Стојановић: вь.

веома поштованог кнеза и дубровачке властеле 500 перпера дубровачких динара од конавоског дохотка који доспијева трећег дана мјесеца августа на Стјепанџан и да сам исплаћен за све протекло вријеме и за ово годиште које истиче 1450. године од Христова рођења трећег дана мјесеца августа. А овај лист нека буде властели дубровачкој признаница да су наше слуге напријед поменуће, кнез Радивој и Радич, призвали по обичају госте људе који су властели дубровачкој били свједоци да смо примили од кнеза и напријед поменуће дубровачке властеле 500 перпера дубровачких динара за конавоски доходак. А ово је писано године од Христова рођења на 1450. љето, мјесеца јула пети дан, на Новом а по налогу господина ми херцега Стјепана уписао је Радич Грубковић.

(IV)

Опис документа и ранија издања

Документ је исписан на првој страници пресавијеног табака папира формата *carta reale*. Димензије странице су 22 цм ширине и 30 цм висине. Лијева маргина је 1,8 цм, горња 2 цм, а десне готово да и нема. Испод посљедњег реда текста остало је неисписано 11 цм папира. Водени знак представља велико слово „м“ унцијалног облика, са крстом изнад средине слова.⁴² Признаница је запечаћена на исти начин као и претходни документи, осим што преко црвеног воска није стављен четвртасти папирџ, него је печатњак утиснут директно у восак. Печат је идентичан печату у признаницама из јула 1450. године. На посљедњој страници пресавијеног табака налази се запис Никше Звијездића: *1464 a di freuer. Expeditoria de signor cherzeg per la qual confesa hauer receuuto per Sancho diach ducati 300 d oro per prode de ducati 6000 e questo per anno de 1464 finito a di 3 freuer*. Испод овог записа налази се други: N 6 del Pach XIV, а у горњем десном углу странице налази се руком бечког архивисте записано № 294, an. 1464, а, поред тога, другом оловком је записан број 1124. Признаница се данас чува у Државном архиву у Дубровнику у фонду *Diplomata et acta*, означена као бечки број 1124.

Иако је Никша Звијездић у регесту на полеђини документа омашком испустио да стави тачан фебруарски датум, он се може пронаћи у службеним књигама Дубровачке општине. На полеђини педесет и осме странице прве књиге из фонда *Debita notarie pro comuni*, под датумом

⁴² Овај водени знак не одговара нити једном воденом знаку из Брикове збирке. Најприближнији је онај заведен под бројем 8349.

18. фебруар 1464. налази регистрована забиљешка како су Прибисав Поповић и Санко дијак, посланици херцега Стјепана, подигли 300 дуката на име камате од положених 6.000 дуката.⁴³

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 252 (веома кратак извод); F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 491–492, № 396 (без регеста Никше Звијездића); Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 76–77, № 671.

Текст

+ Ва име ѿтца и ѿ[и]на и дѡха св[ѣ]тга аминь. Ми г[оспо]д[и]нь
 Стѣпанъ божиѡмъ м(и)л(о)стью |2| херцегъ Светагѡ Саве,
 г[ос]п[о]д[а]рь хѡмски и приморски, кнезь дриньски |3| и велики
 воевода рѡсага босанскога и веѣе, даемо знаѡи⁴⁴ свакомѡ |4| чл(о)в(ѣ)кѡ
 комѡ се подѡба и прѣдъ кога се изнесе ѡвъ нашъ |5| л(и)сть ѡтворени,
 а с нашѡмъ печатъю вѣрованѡмъ, како прим[и]смо |6| ѡдъ многѡ
 почтенѡга кнеза ѡ[да]бранѡга и властѡу дѡбровачциех[ь]⁴⁵ |7| по нашиех⁴⁶
 поклицарѣхъ по Приб(и)савѡ Поповиѣѡ(!)⁴⁷ и по Санкѡ |8| диѣкѡ ꙗ
 дѡкат златиех⁴⁸ кои дѡкатѣ⁴⁹ есѡ ѡдъ добитьѣ |9| ѡдъ 5 тисѡѣ дѡкати
 кое дѡкати естѣ поставиѡ г[оспо]д[и]нь |10| воевода Гандалѡ ѡ комѡнъ
 дѡбровачки на добитьѣ петъ |11| по кентенаръ и намъ по себѣ ѡставиѡ.
 И на тои призвашѣ |12| наши поклицарѣ гости люди по ѡбичаю и више
 кнезѡ |13| и властелѡмъ свѣдоци ерь смо примили више реч[ѣ]не |14| ꙗ
 дѡкат. И ѡвъ листъ ѡди кнезѡ и властелѡмъ за спедитѡ|15|рию ерь смо
 плаѣени за речени дохѡдакъ за сва врѣмена |16| минѡта и за годице кое
 се е⁵⁰ сврѡшило роцѡва Христа |17| ꙗ ѡ ѡ и д лѣто до ꙗ дни фервара. |18| По
 заповѣди г[оспо]д[и]на херцега Стѣпана ѡписа |19| Санко диѣкъ.

⁴³ Податак доноси Е. Куртовић, *Из историје банкарства*, 62.

⁴⁴ Миклошич: знати.

⁴⁵ Стојановић: дѡбровачцихъ.

⁴⁶ Стојановић: нашихъ.

⁴⁷ Миклошич: Поповиѣѡ.

⁴⁸ Стојановић: златихъ.

⁴⁹ Миклошич: дѡкати.

⁵⁰ Стојановић испустио.

Превод

+ У име Оца и Сина и Духа света, амин. Ми, господин Стјепан, божијом милошћу херцег Светог Саве, господар хумски и приморски, кнез дрински и велики војвода Русага босанскога и осталог дајемо на знање сваком човјеку кога се тиче и пред кога се изнесе овај наш отворени лист, а с нашим вјеровним печатом, да смо по нашим поклицарима Прибисаву Поповићу и дијаку Санку, од веома поштованог изабраног кнеза и дубровачке властеле примили 300 златних дуката, а ови дукати су од камате од шест хиљада дуката којих је господин војвода Сандаљ положио у Комуни дубровачкој на интерес од пет процената и мени ову поменућу камату након себе оставио. И због тога наши поклицари призваше по обичају госте људе да буду кнезу и властели свједоци како смо примили напријед поменућих 300 дуката. И овај лист нека буде кнезу и властели признаница да смо исплаћени за поменућу доходак за све протекло вријеме и за годиште које је истекло 1464. љето од Христово рођења до дана трећег фебруара. По налогу господина херцега Стјепана уписао је Санко дијак.

(V)

Опис документа и ранија издања

За документ је употребљен читав табак папира формата *carta reale* који је, попут претходних признаница, пресавијен на пола. Папир садржи водени знак „три брда“ са крстом (?) изнад оног средњег. Овај водени знак не одговара нити једном приказаном у Брикеовој збирци. Лијева маргина се постепено сужава од првог до посљедњег реда текста и широка је 1–2 цм, горња износи 3 цм, а десне готово да и нема. Остало је неисписано 14,5 цм папира испод посљедњег реда текста. Признаница је запечаћена на исти начин као и у претходно описаним примјерима, помоћу идентичног печата херцега Стјепана. Највећи дио црвеног воска отпао је, па је на документу остала сачувана само око једна трећина првобитног печата, са стилизованим словима **СФА**, која сачињавају дио херцеговог монограма. Печат није утиснут одмах испод исписаног текста, већ 7,5 цм мјерено од посљедњег реда. Писар Санко није унутар тог неисписаног дијела документа унио неке кривуље или остале линије помоћу којих би се спријечила потенцијална могућност уноса новог текста, па би се на основу тога могао стећи утисак да је, из

неког разлога, прво на празан папир утиснут печат, који је на такав начин позициониран како би писару оставио што више простора за уношење текста. Иницијално слово „в“, високо 1,4 цм, спојено је са инвокационим крстом, висине 1,9 цм. На посљедњој страници пресавијеног табака налази се запис Никше Звијездића: *1465 a di septembrio. Espeditoria de cherzeg per la qual confesa hauer pro prode de ducati 600⁵¹ ducati 300 pagato per fino 3. freuer 1466⁵²*. Испод тога стоји N 8 del Pach XIV и другом оловком заведено 1127. У горњем десном углу странице налази се руком бечког архивисте записано № 295, ап. 1465, а, поред тога, другом оловком опет је записан број 1127. Признаница се данас чува у Државном архиву у Дубровнику у фонду *Diplomata et acta* означена као бечки број 1127.

Иако је Никша Звијездић и на овом регесту исписаном на полеђини признанице пропустио да наведе тачан септембарски датум када је документ службено регистрован у књигама Дубровачке општине, након обављене новчане трансакције он може да се пронађе у сачуваним књигама Дубровачког архива.⁵³

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 252 (веома кратак извод); Ф. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 492, № 397 (у изводу); Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 77, № 672.

Текст

+ Ва име ѿтца и С[и]на и Д[и]ха света амень. Милостию божиюм, ми г[оспо]д[и]нь Стѣпань, |2| херцегъ Светагѡ Саве, г[ос]п[о]д[а]рь х[р]мски и приморски, кнезь дрински и велики |3| воевода рѣсага босанскога и веѣе, даемо знати свакомъ чл(о)в(ѣ)кѡ |4| комъ се подѡба и прѣдъ кога се изнесе ѡви нашъ л(и)сть ѡтворени⁵⁴, |5| а подъ нашым печатю вѣрованымъ, ерь примисмо ѡдъ много почтенога |6| кнеза ѡ[да]браннага и властех дѣрвовачциехъ а по нашиех поклицар[и]хъ |7| по воеводѣ Стѣпанѡ Срациновиѣѡ и по Санкѡ диѣкѡ а с нашим⁵⁵ листым |8| вѣрованием триста дѡк[а]та златиехъ за доходакъ ѡдъ ̄ тисѣкъ дѡкат[а]

⁵¹ Требало би да стоји 6.000.

⁵² Требало би да стоји 1465.

⁵³ Био је то 17. септембар 1465. године. Признаница је настала на исти дан када је новац подигнут. DAD, *Debita notarie pro comuni I*, fol. 61. Податак о томе доноси Е. Куртовић, *Из историје банкарства*, 62.

⁵⁴ Испред ѡтворени написано вѣровани, па прецртано.

⁵⁵ Стојановић: нашимъ;

(VI)

Опис документа и ранија издања

За документ је употријебљен читав табак папира формата *carta reale*. Текст признанице исписан је, попут претходно описаних, на првој страници пресавијеног табака папира, димензија 22,7 цм ширине и 29,7 цм висине. Лијева и горња маргина износе по 2 цм, док десна не постоји. Једноставан, 2 цм висок, инвокациони крст једини је украс на документу. Водени знак је велико латинично слово „R“.⁶⁰ Испод посљедњег реда текста налази се десетак центиметара неисписаног простора, у који су смјештени печат и одвојена биљешка о писару. Печат као и начин печачења су већ раније описани.⁶¹ Од записа на полеђини посљедње странице пресавијеног табака издваја се онај Никше Звијездића: *M^o III^c LXV a di 5. dezembrio. Espeditoria de cherceg Stiepan hebe de la Signoria de Ragusi d[ucati] 300 pro prode ducati 6000 a li qual vien termine a di 3 agosto pagato fina 3. agosto de 1465. Item be perperi 500 pagato per fina 3. agosto 1465.* Испод тога је наведено N 4 del Pach XIV. У горњем десном углу полеђине записано је № 297, ап. 1465, а, поред тога, другом оловком опет је записан број 1129. Признаница се данас чува у Државном архиву у Дубровнику у фонду *Diplomata et acta*, означена као бечки број 1129.

Судећи по Никшином регесту, признаница је настала исти дан када је новац био подигнут.

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 252 (веома кратак извод); F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 492, № 398 (у веома кратком изводу); Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 78, № 673.

Текст

+ Божѣ, въ имѣ твоѣ аминь! Ми г[оспо]д[и]нь херцегъ Стѣпанъ м(и)ловстию божиюм(ъ) |2| херцегъ Светога Саве, г[о]сп[о]д[а]рь хѣмски и приморски, кнезь дрински |3| и велики воевода рѣсага воевскога⁶² и веѣке, даемо на видѣнъе |4| свакомъ по семь нашемъ листъ а подѣ нашымъ печатью вѣрова|5|номъ ере прим(и)смо по нашиех

⁶⁰ По G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 298. На фотографији није јасно видљив.

⁶¹ Печат је идентичан као и у документима описаним под II, III, IV и V. Начин печачења је сличан као у примјерима I, II и III.

⁶² Стојановић: воевскога.

поклисариехъ по Тврѣдисавѣ крѣ|б|стипанѣ⁶³ и по кнезѣ Радою Сръѣвићѣ
 ѣ и по днакѣ Радою Добри|7|шевићѣ с нашиемъ листомъ вѣрованиемъ
 ѡд много по|8|чтенѡга кнеза и властев дѣбровачциехъ за доходакъ
 конавѡски |9| цѡ ме пристѡи свако годице како се меѣѣ нами ѣ писмиехъ
 |10| ѣдрѣжи петъ сать перперъ динари дѣбровачциехъ за годице |11| кое се к
 сврѣшило роцѡва Христова чѣ ѣ ѣ и ѣ лѣто до гѣ |12| дни м[ѣ]с[ѣ]ца авгѣста.

|13| И ѡце, таѣе данъ по реч(е)ниехъ нашиехъ поклисариехъ примисмо
 ѡдъ многоѡ |14| почтенѡга кнеза и властев дѣбровачциехъ тѣ дѣката
 златиехъ |15| за добитъ ѡдъ 5 тисѣѣ дѣкати кое к поставиѡ ѣ комѣнъ
 |16| дѣбровачки г[оспо]д[и]нъ воевода Сандаѣ на добитъ и намъ по сеѡѣ
 |17| вставиѡ. И есамъ плаѣенъ за сва врѣмена минѣта и за годице |18|
 кое се к сврѣшило роцѡва Христова чѣ ѣ ѣ и ѣ лѣто до гѣ дни |19| м[ѣ]с[ѣ]ца
 авгѣста. И ѡвѣ листъ бѣди кнезѣ и властелѡмъ за спедиторниѡ |20| ере
 призвавшѣ реч(е)нни наши поклисарѣе гости люди по ѡбичаю |21| и више
 томѣ и свѣдоци ере смо плаѣени како се више пише. |22| Писа се ѡ лѣто
 роцѡва Христова чѣ ѣ ѣ лѣто на ѣ дни |23| м[ѣ]с[ѣ]ца декембра.
 |24| По заповиедѣ прѣсвѣтѡга |25| г[оспо]д[и]на херцега Стѣпана |26|
 ѣписа Радоѣ Добрише|27|вићѣ.

Превод

+ Боже, у име твоје, амин! Ми, господин херцег Стјепан, милошћу
 божијом херцег Светога Саве, господар хумски и приморски, кнез
 дрински и велики војвода Русага босанскога и осталог, овим нашим
 листом под нашим вјеровним печатом, дајемо свакоме на знање да смо
 по нашим поклисарима, Тврдисаву крстјанину и кнезу Радоју Срђевићу
 и дијаку Радоју Добришевићу, с нашим вјеровним листом, примили од
 веома поштованог кнеза и дубровачке властеле 500 перпера дубровачких
 динара за доходак конавоски, који ми припада сваке године како је међу
 нама у писмима уговорено, за годиште које је истекло 1465. године од
 Христова рођења до трећег дана мјесеца августа.

И још, тај дан примисмо по реченим нашим поклисарима од веома
 поштованог кнеза и дубровачке властеле 300 златних дуката на име
 камате од шест хиљада дуката које је у Дубровачкој комуни положио
 господин војвода Сандаѣ на интерес и које нам је опоручио. Исплаћен
 сам за сво протекло вријеме и за годиште које се свршило 1465. љето
 од рођења Христова до трећег дана мјесеца августа. И нека овај лист

⁶³ Карано-Твртковић: крѣстианинѣ; Стојановић и Миклошич: крѣстианѣ.

буде кнезу и властели признаница пошто су по обичају наши поменути поклисари призвали госте људе и били томе свјedoци да смо исплаћени како је горе наведено. Писано је у години од Христово рођења 1465. љето на пети дан мјесеца децембра.

По налогу пресвјетлог господина херцега Стјепана уписао је Радоје Добришевић.

(VII)

Опис документа и ранија издања

Документ је исписан на првој страници пресавијеног табака папира од 22,5 цм ширине и 29,8 цм висине. Водени знак је велико латинично слово „R“.⁶⁴ Испод посљедњег реда текста остало је неисписано 14 цм папира. На око 6–8 цм висине од доњег руба изливен је црвени восак, преко којег је положен папир и ударен печатњак. Печат је причвршћен помоћу прореза на полеђини и папирнате траке на начин који је већ описан у претходним примјерима. Остатке оба краја папирнате траке на лицу документа, у дужини од око 2,5 цм, писар није уклонио, већ они виरे испод воска. Писар је уклонио сав папир који је био положен преко воска, осим оног који покрива сам печат. На полеђини посљедње странице пресавијеног табака налазе се три записа. Први је онај Никше Звијездића: *1466 a di XXV freuer*⁶⁵. *Espeditoria de Signor chertzeg per la qual confesa hauer hauuto de l comun ducati 300 pro prode de ducati 6000 pagato per anno de 1466 per fina 3. freuer*. Други је N 5 del Pach XIV, а у средини горњег руба полеђине записано је № 303, an. 1466, а, поред тога, другом оловком записан је број 1134. Признаница се данас чува у Државном архиву у Дубровнику у фонду *Diplomata et acta*, означена као бечки број 1140.

Документ није датиран, па је потребно утврдити приближан датум када је ова признаница могла да буде сачињена. Несумњиви *terminus post quem* био би трећи фебруар 1466, али неколико вијести из Дубровачког архива омогућавају нам да ту хронолошку границу помјеримо за десетак дана унапријед. Околности под којима је признаница издана везане су за херцегов боравак у Дубровнику, како је и у самом документу узгред

⁶⁴ Није сличан ни са једним познатим знаком из Брикове збирке. Чремошник тврди да је најсличнији са знаком под редним бројем 8946. Уп. С. М. Briquet, *Les filigranes*, Tome troisième (L–O), бр. 8913–8999;

⁶⁵ О датуму настанка признанице в. ниже у тексту.

поменуто (ми г[оспо]д[и]нь херцегъ вѣдѣти ѿ многу славнум и Богум почтованомъ градѣ Дубровникѣ). Стварни повод херцеговог доласка у град под Св. Срђем повезан је са изразито сложеним и нестабилним политичким приликама у области Хума. Наиме, током љетњих мјесеци претходне 1465. године Турци су, предвођени босанским санџак-бегом Иса-бегом Исаковићем, напали и освојили велики дио херцегове области између Неретве и источних граница његове области на Лиму и горњем току Дрине. Турци су тим освајањима избили на дубровачку границу и озбиљно запријетили да потпуно заузму херцегову територију коју су пресјекли на два обимом неједнака дијела. У мањем дијелу остатка своје области, уз западну обалу Бокооторског залива са центром у Новом, егзистирао је остарјели херцег Стјепан, док је онај већи, у средњем и доњем току Неретве, све мање био под његовом директном контролом. Пошто сам није имао ни довољно средстава нити довољно маневарског простора да се супротстави Турцима, ступио је у контакт са угарским краљем Матијом Корвином и представницима венецијанске власти. Судаћи по доступној изворној грађи, ти контакти нису у довољној мјери били ни промишљени ни усклађени, што је довело до неспоразума са херцегом али у одређеној мјери и до суревњивости између Угарске и Венеције. До почетка децембра 1465, сплитски кнез је заузео Крајину, тј. подручје макарског приморја са непосредним залеђем и ушће Неретве са тргом Дријева, а угарски краљ је у исто вријеме послао војску у долину Неретве како би заузела Почитељ и остала утврђења. Заузимањем ових територија, обје европске силе настојале су да прошире зоне свог утицаја како би се боље позиционирале пред предстојеће сукобе са Турцима. Тако су дијелови босанске краљевине и некада простране херцегове области претворене у својеврсни војни полигон на коме су млетачке и угарске војне посаде одмјеравале снагу са турским одредима. Како би се активности Венеције и Угарске ускладиле са херцеговим, чиме би се избјегли непотребни сукоби и смањила доза неповјерења међу наведеним странама, појавила се потреба за једним састанком на коме би се расправило о будућим акцијама. Дубровник се тако нашао у центру ових политичких збивања као логично и природно мјесто овог сусрета.⁶⁶

⁶⁶ Детаљније о овим догађајима в. у И. Божић, *Дубровник и Турска у XIV и XV веку*, Београд 1952, 173–180; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 335–336; С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 260–267; В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, Београд 1979, 12–17; В. Ћоровић, *Историја Босне*, Београд – Бања Лука 1999², 575–585;

Дубровчани су крајем децембра 1465. нудили херцегу галију и дали му дозволу за долазак у град. У међувремену, он се разболио, што је привремено покварило планове за састанак са изасланицима угарског краља. Дубровчани су му крајем јануара 1466. послали љекара, као и ново посланство које је требало да утаничи нови долазак.⁶⁷ У Вијећу умољених су првог фебруара вијећали о посланству које ће допратити херцега у Дубровник.⁶⁸ Сам датум његовог доласка није познат из доступних документарних извора, али је из њих јасно да је херцег допутовао до 14. фебруара.⁶⁹ Наиме, тог дана Вијеће умољених

⁶⁷ С. Ђирковић, *Херцег Стефан*, 265.

⁶⁸ DAD, *Acta Consilii Rogatorum* XIX, fol. 1 (1. II 1466).

⁶⁹ Наративни извори о херцеговом доласку дају више појединости. Најранији међу њима су анали Николе Рањине из прве половине XVI вијека, у којима је забиљежено како је херцег Стјепан допутовао у Дубровник у недјељу 9. фебруара. Овај датум може да се пронађе и код аналита из XVII вијека. *Annales Ragusini anonymi item Nicolai de Ragnina*, digessit Speratus Nodilo, Zagrabiae 1883, 67, 263; *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451–1484)*, digessit Speratus Nodilo, Zagrabiae 1893, 374. Пошто је Ускрс 1466. падао у недјељу 6. априла, лако је израчунати да је 9. фебруар те године заиста падао у недјељу. С обзиром на то да се из документарне грађе да закључити како херцег 1. фебруара још увијек није био допутовао, а да се средином истог мјесеца налазио у Дубровнику, тврдњама наведених дубровачких аналита требало би поклонити повјерење. Поједини писци опет не дају сасвим прецизне податке. Тако, на примјер, Серафино Раци у својој историји Дубровника, написаној крајем XVI вијека, саопштава како је херцег посјетио Дубровник, гдје су му исказане велике почести. Између осталог, уведен је у салу Вијећа за вријеме бирања ректора. Том приликом био је изабран његов пријатељ Франо Соркочевић. S. Razzi, *Povijest Dubrovnika*, Dubrovnik 2011, 85. Особа под тим именом никада није обављала дужност дубровачког ректора. Ту дужност за мјесец фебруар и март 1466. обављали су Бартул Иванов Гучетић и Михо Мартолов Замања. N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika* 5, Zagreb–Dubrovnik 2014, 300–301; isti, *Vlastela grada Dubrovnika* 6, Zagreb–Dubrovnik 2015, 339, 350. Мавро Орбини у своме *Краљевству Словена* даје уопштене податке о херцеговој посјети Дубровнику. Он не наводи вријеме херцеговог доласка али, између осталог, саопштава како је тамо оставио свог дванаестогодишњег сина Стјепана „на одгоју код Андрије Соркочевића да би се посветио учењу хуманистичких наука и да би се одгојио са синовима дубровачке властеле“. М. Орбин, *Краљевство Словена*, Зрењанин 2006², 185, 410 (коментар С. Ђирковића). Није познато да ли је наведени податак тачан иако је његов млађи син Стјепан могао имати 1466. око десетак година. Андрија Франков Соркочевић је заиста био у врло добрим односима са херцегом Стјепаном. Податак о херцеговом сину преузели су од Орбинија дубровачки писци новијег времена. F. M. Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità storia e letteratura de' Ragusei* II, Ragusa MDCCCII, 115; V. Adamović, *Gragja za istoriju dubrovačke pedagogije*, Zagreb 1885, 15; N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika* 3, Zagreb–Dubrovnik 2012, 283; Уп. P. Vrankić, *Stjepan/Ahmed-paša*

одлучило је да се херцегу исплати 300 дуката на име годишње камате од 6.000 дуката које је имао похрањене у Дубровачкој комуни, а који су доспијевали на наплату на дан Светог Влаха 3. фебруара и то пошто исти херцег сачини ваљане исправе и јамства.⁷⁰ Подизање прихода од камата представљао је само узгредни посао који је обављен за вријеме херцеговог боравка. Састанак са угарским изасланицима завршен је до 16. фебруара.⁷¹ Херцег се задржао у Дубровнику до краја фебруара, пошто су градске власти тада вијећале о поклону за херцега и о његовом

Hercegović (1456.–1517.) u svjetlu dubrovačkih, talijanskih i osmanskih izvora, *Hercegovina* 3 (Mostar 2017) 21. Занимљиво свједочанство о херцеговом доласку у Дубровник представља текст натписа који се налазио изнад улаза у омању Цркву Св. Стјепана на Коледнику у приморским Драшницама, око 3 км источно од Подгоре. Текст натписа гласи: IHS + MA, 1466. POIDE IERCEG STIPAN V DVBRONICH. По локалној традицији цркву је подигао херцег Стјепан у част свог имењака када је пролазио кроз овај дио макарског приморја. Једни на основу „ренесансних слова“ сматрају да је натпис аутентичан, посебно из разлога што не постоје никакви разлози за његово фалсификовање. Други су мишљења да је натпис могао да настане знатно касније, вјероватно у XVII вијеку, пошто из XV вијека готово да и нема епиграфских споменика писаних нашим језиком а латиничним писмом. Плоча се данас налази у Музеју хрватских археолошких споменика у Сплиту. Р. Kadčić, *Poviest okružja makarskoga u Dalmaciji*, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* VII (1863) 98; К. Jurišić, *Stariji hrvatski natpisi makarskoga primorja (XV–XVIII st.)*, *Starine JAZU* 53 (1963) 119–122; М. Tomasović, *Gotička umjetnost u Primorju, Gorskoj župi i Radobilji u vremenu hercega Stjepana Vukčića Kosače – između stvarnosti i predaje*, *Hercegovina* 3 (2017) 284–287. На основу расположиве документарне грађе не можемо да утврдимо да ли је херцег заиста боравио почетком 1466. у овом дијелу макарског приморја одакле је кренуо за Дубровник. Почетком 1465. он је боравио у Жупи Лука, на самом ушћу Неретве, око тридесетак километара источније од Драшница. Уп. С. Тирковић, *Херцег Стефан*, 260. Да ли је херцег Стјепан пролазећи тада кроз тај крај донио одлуку о обнови или подизању цркве која је могла да буде довршена годину дана касније, можемо само да нагађамо. Било да је натпис аутентичан или не, он показује да је локално становништво било упућено у херцегове дипломатске активности и да је у тој области још увијек уживао становити углед. Уколико би накнадна анализа показала да је натпис ипак настао знатно касније, то би опет водило ка закључку да је међу домаћим живљем и након два вијека остала врло жива традиција на херцега Стјепана и на његову посјету Дубровнику.

⁷⁰ *Prima pars est de dando cherzech Stiepano ducatos trecentos pro prode unius anni ducatorum VI^m quos habet in comune nostrum pro quibus therminus fuit ad festum Sancti Blasii proxime preterito faciente ipso scripturas et cautelas oportunas*. DAD, *Acta Consilii Rogatorum* XIX, fol. 7v (14. II 1466).

⁷¹ Угарски барони добили су тог дана једну галију којом је требало да се, заједно са дубровачким посланицима, превезу до Сења. DAD, *Acta Consilii Rogatorum* XIX, fol. 9 (16. II 1466).

испраћају.⁷² Дубровачком галијом отпутовао је за Нови, гдје је преминуо непуна три мјесеца касније.

Судећи по наведеним подацима признаница је могла да настане у периоду између 14. и 25. фебруара, тј. у периоду између одлуке дубровачког Вијећа умољених да се херцегу одобри исплата новца и датума који је наведен у регесту на полеђини документа, који највјероватније представља термин када је новац подигнут а признаница запримљена и заведена у службеним књигама Дубровачке општине.

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 252 (веома кратак извод); F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 493, № 399 (у веома кратком изводу); Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 79, № 674.

Текст

+ Ми, г[оспо]д[и]нь Стѣпань, божиѡм м(и)л(о)стью херцегъ Светагѡ Гаве, г(о)сподарь |2| хѡмски и приморски, кнезь дрински и велики воевода рѡсага |3| восанскога и веѣе, даемо на знање свѣмь и свакомъ чл[о]в[ѣ]кѡ |4| комъ се достои изнети въь нашъ л(и)сть ѡтворени а с нашѡмь |5| печатью вѣрованомь како ми г[оспо]д[и]нь херцегъ вѡдѡти ѡ много |6| славнѡм и Богѡм почтованомь градѡ Дѡбровникѡ и примисѡм |7| ѡдъ много почтованогѡ г[оспо]д[и]на кнеза ѡ[да]браннага и властѡв дѡбровачциѡх |8| по нашем слѡзе Ганкѡ диѣкѡ тѣ дѡкать златиѡх кои дѡкатѣ |9| есѡѡ ѡдъ добитѡга ѡдъ ѡ тисѡѣ дѡкать кое дѡкате есть |10| поставиѡ г[оспо]д[и]нь воевода Гандалѡ ѡ комѡнъ дѡбровачки на добитѣк |11| петъ по кентенарь и намъ по сеѡѣ ѡставиѡ. И на тои призваше |12| г[оспо]д[и]нь кнезь и властеле и ѡви реч[ѣ]ни слѡга нашъ гости люди по ѡбичаю |13| и више кнезѡ и властелом свѣдоци ере смо примили више реч[ѣ]нѣхъ |14| тѣ дѡкать. И въь л(и)сть нашъ вѡди г[оспо]д[и]нѡ кнезѡ и властелом за спѣ|15|диторию ере смо плаѣени за реч[ѣ]ни дохѡдакъ за сва врѣмена |16| минѡта и за годище кое е свѣршило роцсѡва Хр(и)ст(о)ѡѡ ѡ ѡ ѡ ѡ |17| до ѣ дни м[ѣ]с[ѣ]ца феврѡара. По заповѣди⁷³ г[оспо]д[и]на ми, г[оспо]д[и]на херцѡга Стѣпана |18| ѡписа |19| Ганко диѣкѡ.

⁷² У Вијећу умољених одлучили су да му поклоне *confertis aromatibus et alliis* у вриједности од 100 перпера. DAD, *Acta Consilii Rogatorum XIX*, fol. 13v (26. II 1466). Уп. J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik 1939, 131, 132; С. Ђирковић, *Херцег Стефан*, 266.

⁷³ Стојановић: заповиди.

Превод

+ Ми, господин Стјепан, божијом милошћу херцег Светога Саве, господар хумски и приморски, кнез дрински и велики војвода Русага босанскога и осталог, дајемо на знање свима и сваком човјеку пред кога је достојно изнијети овај наш отворени лист а с нашим вјеровним печатом, да смо ми господин херцег, будући у веома славном и од Бога поштованог граду Дубровнику, примили од веома поштованог изабраног кнеза и властеле дубровачке по нашем слуги дијаку Санку 300 златних дуката, а ови дукати су од камате од шест хиљада дуката које је господин војвода Сандаљ уложио у Дубровачкој комуни на интерес од пет процената и нама их опоручио. И поводом тога, господин кнез и властела и овај наш поменути слуга призвали су по обичају госте људе и били су кнезу и властели свјedoци да смо примили напријед поменутих 300 дуката. И нека овај наш лист буде господину кнезу и властели признаница да смо исплаћени за речени доходак за сво протекло вријеме и за годиште које је истекло 1466. [године] од Христово рођења до трећег дана мјесеца фебруара. По налогу господара ми, господина херцега Стјепана уписао је Санко дијак.

Дипломатичке особености

Иако су настале у врло широком временском распону од двадесет и једне године свих седам презентованих потврда о пријему новца одликују се високим степеном сличности не само у погледу њиховог текстуалног садржаја него и у погледу њихових спољних обиљежја. На највећи дио подударности ових дипломатичких елемената утицала је пракса дубровачке канцеларије, која је налагала да одређени типови докумената буду састављени на устаљен начин *по исправном, право-ваљаном и употребљивом обрасцу*.⁷⁴ Све потврде састављене су по готово идентичном формулару који се састојао од: симболичке и вербалне инвокације, интитулације, промулгације, експозиције, диспозиције, датума, короборације, печата и помена писара. Код појединих докумената примјетна су минимална одступања од неведеног обрасца, па тако потврде бр. II и III садрже још помен мјеста гдје су састављене, поједине (бр. IV и VII) немају наведен датум, док у некима од њих набројани

⁷⁴ *Expeditoria in bona, valida et oportuna forma*. E. Kurtović, *Stjepan Vukčić Kosača*, 139.

дипломатички елементи имају измијењен редослијед. Потврде су овјерене на идентичан начин утиснутим воштаним печатом који се налази одмах испод текста осим у примјерима бр. V и VII, гдје је размак између посљедњег реда текста и печата знатно већи (7,5 цм и 6 цм). Можда би се на основу ова два посљедња примјера могло претпоставити како је на папир унапријед био стављен печат а текст исписан накнадно. Печат је позициониран близу доњег руба странице, како би се писару оставило довољно простора да унесе комплетан текст потврде. Писар није у тај празан простор између текста и печата унио украсе у виду неких линија или кривуља како би на тај начин онемогућио евентуално накнадно уметање текста. Можда би се могло рећи да су унапријед запечаћене још неке потврде. То би могло да се наслути на основу тога како је исписан посљедњи ред у потврди бр. IV. Прве три ријечи (**По заповѣди г[оспо]д[и]на**) исписане су с лијева на десно одржавајући правилан хоризонтални правац писања али су посљедње три (**херцега Стјепана писца**) исписане благо издигнуте изнад свог реда. Оне су позициониране тачно изнад утиснутог воштаног печата, па се може претпоставити како је писару, пред крај састављања потврде, понестало довољно простора, те је овим напријед поменутих посљедњим ријечима „засводио“ горњи руб утиснутог печата. То нас на посредан начин упућује на образац по коме су ове потврде биле састављане. Дају нам увид у дио праксе Стјепанове канцеларије и начин рада његових „дијака“, али указују и на то да је херцег Стјепан био окружен способним и поузданим људима који су за њега обављали различите повјерљиве послове какви су на примјер могли да буду и они „уходани“, који су се тицали подизања наведених доходака. Нема трагова печачења или спољне адресе на полеђини, па се сви ови документи могу назвати и отвореним писмима, која су дубровачке власти трајно чувале јер су била у функцији доказног средства које је свједочило да су настала потраживања исплаћена.⁷⁵ Битно је напоменути да је за печачење ових потврда употријебљен црвени восак. До почетка 1445. године било је уобичајено да се у канцеларијама Косача за печачење докумената користи зелени восак, али се од тада почео користити црвени. Потврде су по овлашћењу војводе и касније херцега Стјепана писала канцеларијским брзописом четири његова писара: Радивој Шиглица (бр. I), Радич Грубковић (бр. II и III), Санко Добрушковић (бр. IV, V и VII) и Радоје Добришевић (бр. VI). У свим потврдама имена

⁷⁵ Уп. П. Драгичевић, *Девет писама о исплати дубровачких трибута краљу Остоји и дипломатским активностима његових посланика*, ГПБ 11 (2018) 43–76.

писара су забиљежена у посебним редовима, одвојеним од осталог текста. Карактеристично је и то да подизање наведених доходака није био једини и крајњи циљ војводиних и херцегових посланика, већ су они подизани углавном пред крај њихових дипломатских мисија, у склопу којих су са Дубровчанима разрјешавани неки други битнији спорови. Том приликом, како је пракса и налагала, посланици су располагали са низом пуномоћја, али и осталих писама на основу којих су били овлашћени да са дубровачком владом обављају сложене и повјерљиве разговоре и да договарају и склапају различите послове. Ти документи, нажалост, нису сачувани.⁷⁶ Ако је на истовјетност формулара највише утицала досљедност дубровачке канцеларијске праксе, то се свакако не може рећи за спољна дипломатичка обиљежја ових докумената. Као њихов највећи куриозитет највише упада у очи величина папира која је употријебљена за састављање потврда. Иако се ради о стандардном документу који не садржи превише текста, за све потврде употријебљен је читав табак тзв. „краљевског папира“ (*carta reale*). Оне су исписане само на првој страници пресавијеног табака, усљед чега су наредне три странице остале неисписане. Ово својеврсно „расипништво“ приликом употребе канцеларијског материјала није ипак било неуобичајено за канцеларију Косача, пошто су такву праксу задржали и Стјепанови синови Владислав и Влатко.⁷⁷

Просопографски подаци

У претходном броју *Грађе о прошлости Босне* већ је објашњена личност **Вукман Југовић** (ГПБ 6, 116).

старац Радин, I (документ), 6, 13 (ред у изворнику) – у питању је Радин Бутковић, угледни припадник цркве босанске. У доступним изворима први пут се помиње 1422. као посланик војводе Радосава Павловића, у чијој служби је остао све до 1432. године. Извори га од 1437. биљеже у служби војводе Стјепана Вукчића Косаче. Исте године помиње се у звању *старца*, а титулу *госта* понио је 1447. године. Хумски војвода га је овлашћивао да обавља за њега различите повјерљиве послове који су укључивали дипломатске преговоре и подизање разли-

⁷⁶ То су била *litteras eorum credentiales eiusdem vojvode Stipani (...) et scriptas in ydiomate sclavo*, која је забиљежио дубровачки нотар почетком фебруара 1445. године. М. Динић, *Из дубровачког архива* III, Београд 1967, 197.

⁷⁷ G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Sarajevo 1976, 41.

читих доходака у Дубровнику. Имао је важну улогу у преговорима између херцега Стјепана и његовог побуњеног сина Владислава 1453, те између херцега и Дубровчана идуће, 1454. године. Након херцегове смрти настаио се у Дубровнику али је остао у служби херцеговог сина Влатка. Умро је 1467. године.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 396, 583; II–2, 46, 48, 54, 60, 61, 68, 89–92, 152, 153, 156; М. Динић, *Из дубровачког архива* III, Београд 1967, 133, 194, 195, 197–201, 203, 208–220, 224–236.

Литература: Ћ. Truhelka, *Testament gosta Radina; Prinos patarenskom pitanju*, GZM XXIII (1911) 355–375; isti, *Još o testamentu gosta Radina i o patarenima*, GZM XXV (1913) 363–381; М. Динић, *Дубровачки трибути – могориши, светодмитарски и конаваоски доходак, провижиун браће Влатковића*, ГЛАС СКА CLXVIII (1935) 241 (= *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 741); Ј. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik 1939, 121, 133; А. Соловјев, *Гост Радин и његов тестамент*, Преглед, II–7 (Сарајево 1947) 310–318; М. Динић, *Неколико ћириличких споменика из Дубровника*, Прилози КЈИФ 24 (1958) 104–108; М. Šunjić, *Jedan novi podatak o gostu Radinu i njegovoj secti*, Godišnjak DI BiH XI (1961) 265–268; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 221, 283, 287, 306, 321; исти, *Херцег Стефан*; А. V. Soloviev, *Le testament du gost Radin*, Mandićev zbornik, Rim 1965, 143–156; Ј. Šidak, *A. V. Soloviev, Le testament du gost Radin*, Slovo 17 (1967) 195–199; isti, *Dodatak ocjeni o prilogu A. V. Solovieva, Le testament du gost Radin*, Slovo 18–19 (1969) 422–423; А. Babić, *Iz istorije srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo 1972, 286; F. Šanjek, *Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb 1975, 89–91, 98–99, 116, 145, 177–183; Ј. Šidak, *Studije o „Crkvi bosanskoj“ i bogumilstvu*, Zagreb 1975; Ј. V. A. Fine, *The Bosnian Church: A New Interpretation*, New York – London 1975; S. Ćirković, *Bosanska crkva u bosanskoj državi*, Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine I, Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države, Sarajevo 1987, 223, 227, 234–237, 240, 252; Д. Драгојловић, *Крстјани и јеретичка Црква босанска*, Београд 1987; F. Šanjek, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13.–15. st.)*, Zagreb 2003, 37, 42, 43, 47; P. Ćošković, *Crkva bosanska u XV. stoljeću*, Sarajevo 2005; Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку*, Београд 2010, 55; D. Lovrenović, *Bosanski mitovi*, Bosanska kvadratura kruga, Sarajevo–Zagreb 2012, 235; А. Смиљанић, *Људи из сјенке – дипломати обласних господара у Босни*, Бања Лука 2015, 219–233.

Вукашин Санковић, I, 6, 13 – хумски властелин и посланик Стјепана Вукчића Косаче. Одметнуо се од њега заједно са херцеговим сином Владиславом, након чега су се измирили 1453. године. Ранија историографија га је погрешно идентификовала као кнеза Требиња.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 60, 61, 66;

Литература: С. Ђирковић, *Херцег Стефан*, 46, 198. Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, Београд 1998, 112, 254; Е. Kurtović, *Fragmenti o Milatovićima*, *Vosna franciscana* 21 (2004) 222–246; А. Смиљанић, *Људи из сјенке*, 86–89.

Радивој дијак, I, 20 – у питању је Радивој Шиглица, слуга, писар и посланик Стјепана Вукчића Косаче. Извори су га у посланичким мисијама забиљежили у Дубровнику (1443, 1445, 1447, 1449, 1451. и 1452) и Напуљу (1453. и 1454).

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 57, 59–61.

Литература: С. Ђирковић, *Херцег Стефан*, 158, 159, 172, 187, 213; Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства*, 51, 52, 56–58; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, (одбрањена докторска дисертација у рукопису), 138.

Радивој Цицинић, II, 7, 16; III, 8, 14 – кнез и посланик Стјепана Вукчића Косаче.

Литература: Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства*, 58, 136; А. Смиљанић, *Људи из сјенке*, 218.

Радич Групковић, II, 7–8, 16, 22; III 8–9, 14, 20 – у питању је вјероватно син Групка Добричевића/Поповића. Имао је титулу кнеза. Био је посланик и један од најистакнутијих службеника породице Косача. Упућиван у дипломатске мисије у Дубровник (1443–1471), Напуљ (1450) и Венецију (1467).

Литература: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 138–139 (са старијом литературом).

Прибисав Поповић, IV, 7 – посланик херцега Стјепана.

Литература: Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства*, 61–62.

Санко дијак, IV, 7–8, 19; V, 8, 17–18; VII, 8, 19 – у питању је Санко Добрушковић, писар и посланик херцега Стјепана и његових синова Влатка и Стјепана. Обављао је и дужност васпитача и учитеља Стјепана Херцеговића. Иако није примио ислам, био је турски тимарник добивши до 1471. посјед од шест села у околини Горажда и Чајнича. Посланичке дужности обављао је и за Турке.

Литература: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 141 (са изворима и старијом литературом).

Стјепан Срациновић, V, 7 – посланик херцега Стјепана и његовог сина Влатка. Доступни извори га први пут у том својству биљеже 1440. године (*Stipano Saracinouich*) а, потом, тек 1465. године. Без обзира на тражење херцега Влатка, Дубровчани су почетком децембра 1468. одбили да пруже уточиште његовој породици.

Литература: Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства*, 62; А. Смиљанић, *Људи из сјенке*, 258.

Тврдисав крстјанин, VI, 5–6 – припадник цркве босанске и човјек од повјерења херцега Стјепана. Децембра 1465. у Дубровнику је подигао новац у име херцега а јуна наредне године донио је у Дубровник херцегов тестамент са дијелом његове имовине. Као изасланик госта Радина боравио је у Дубровнику и почетком октобра 1466. године.

Извори: Е. Fermežin, *Acta Bosnae*, 265; М. Динић, *Из дубровачког архива III*, 235; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 78, 82, 85.

Литература: Ј. V. А. Fine, *The Bosnian Church*, 292, 364–365; В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, Београд 1979, 29, 34; Д. Драгојловић, *Крстјани*, 30, 116, 230; Ф. Šanjek, *Bosansko-humski krstjani*, 44–45; Р. Ћошковић, *Crkva bosanska*, 27, 29, 196, 363; Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства*, 62; А. Смиљанић, *Људи из сјенке*, 258.

Радоје Срђевић, VI, 6 – посланик херцега Стјепана.

Литература: Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства*, 62, 136; А. Смиљанић, *Људи из сјенке*, 244.

Радоје Добришевић, VI, 6–7, 26–27 – писар и посланик херцега Стјепана Вукчића Косаче и његовог сина Влатка. Службу је започео најкасније 1454, када је саставио мировни уговор између херцега Стјепана и Дубровника. Најчешће је слан у Дубровник како би у име својих господара подизао новац.

Литература: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 140 (са изворима и старијом литературом).

Pavle Dragičević

Université de Banja Luka

Faculté de Philosophie

Programme d'étude de l'histoire

**SEPT RECONNAISSANCES DE STJEPAN VUKČIĆ KOSAČA
AUX RAGUSAINS SUR LA RÉCEPTION DE L'ARGENT POUR
D'INTÉRÊTS ET DU REVENU DE KONAVLI**

3 février 1445 (I)

Novi, le 5 juillet 1450 (II et III)

[Avant le 18ème février] 1464 (IV)

[Dubrovnik], 17 septembre 1465 (V)

[Dubrovnik], le 5 décembre 1465 (VI)

Dubrovnik, [entre 14 et 25 février] 1466 (VII)

Résumé

L'objet du travail fait l'analyse diplomatique de sept reconnaissances du voïvode et puis d'herceg Stjepan Vukčić Kosača, qu'il a délivrées dans le période de l'année 1445 à 1466 aux autorités de la commune de Dubrovnik, leur déclarant en telle manière qu'il avait reçu, par le biais de ses émissaires, l'argent des intérêts sur le dépôt précédemment confié et lequel lui restait après son oncle, le grand voïvode Sandalj Hranić Kosača. Le voïvode Sandalja confié par deux reprises 6.000 ducats à la commune de Dubrovnik sur un intérêt annuel d'une hauteur de cinq pour cent. En plus, le duc bosnien susmentionné a vendu sa moitié de Konavli aux Ragusains en 1419, sur la base de quoi ils lui ont versé, excepté cela, les rémunérations annuelles de 500 perpers. Les intérêts sur ces deux dépôts étaient dus le 3 octobre et le 3 août, et la rémunération pour la partie vendue de Konavli aussi le 3 août. Après la mort du voïvode Sandalj, ces revenus ont été hérités par son épouse Jelena, et après sa mort en 1443 le revenu provenant des intérêts et de la vente de Konavli ont été hérités par le voïvode Stjepan Vukčić Kosača en tant que l'héritier légal de sexe masculin. Bien que l'on s'attende à ce que, de la période au cours de laquelle Stjepan Vukčić exigeait les revenus susmentionnés, des dizaines de ces reconnaissances aient été conservés, il n'en reste que sept aux Archives d'État à Dubrovnik. Étant donné que ceux-ci devenaient à l'occasion d'une même affaire, ces attestations de la réception d'argent (ekspeditorija) se caractérisaient par un haut degré de similitude, tant au sujet de leurs caractéristiques externes, qu'en termes de contenu textuel. Tous les documents ont été écrits par les copistes de Stjepan Vukčić Kosača en alphabet cyrillique par l'écriture cursive de bureau et une grande partie d'eux était rédigé

sur place à Dubrovnik. Ils ont été rédigés sur la base d'une formule identique sur une feuille du papier pliée, au format de carta reale, et étaient caractérisés par la même méthode de certification et l'absence de décoration. Le travail contient le texte des documents susmentionnés en ancien serbe et la traduction en serbe moderne, ainsi que les chapitres correspondants dans lesquels sont analysées plus détaillé les propriétés diplomatiques des documents, leur description physique, les données prosopographiques des personnages y mentionnées, ainsi que d'autres termes donnés dans les documents susmentionnés.

Mots-clés: Stjepan Vukčić Kosača, Dubrovnik, XVème siècle, intérêt, revenu de Konavli, ekspeditorija (lettre administrative courante), diplomatique

